

Fikret AHMETBAŠIĆ

Etnološke skice

Ispod Monja, Džakule

Džakule se nalaze u sjevernom dijelu opštine Gračanica, ispod brda Monj i od Gračanice su udaljene 16 km. Prostiru se na površini od 16 km² i nadmorskoj visini od 250 metara. Prema popisu iz 1991. godine, Džakule su imale 2303 stanovnika, isključivo bošnjačke nacionalnosti.

Idući putem od Gračanice prema Gradačcu, za Džakule se skreće u Doborovcima, odakle do centra sela vodi dobar asfaltni put u dužini od 4 km.

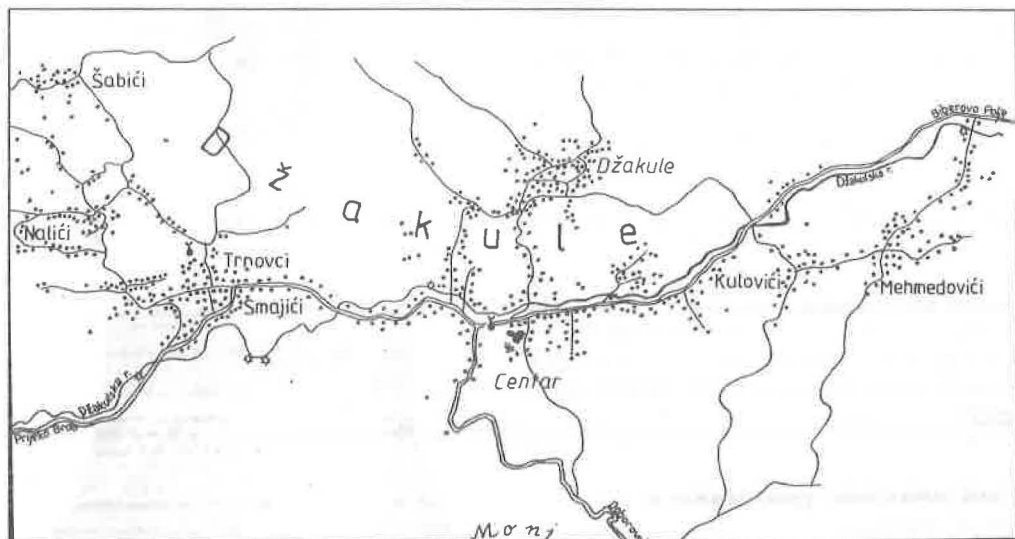
Po svojim ambijentalnim karakteristikama Džakule su danas sasvim drugačije od nekadašnjih. Drvene kuće i čardaklije ustupile su mjesto savremeno uređenim kućama. Sve mahale su u

osmogodišnja škola sa fuskulturnom salom, džamija mjesni ured, stambena zgrada za prosvjetne radnike, poljoprivredna apoteka, poslastičarnica, prostorije za omladinu, dva kafića itd. Selo je povezano sa Gračanicom redovnom autobuskom linijom sa nekoliko polazaka dnevno.

Iznad sela se diže veće brdo Monj na kojem bi se moglo razviti izletišta za šire područje Gračanice.

Ime, starost i tip naselja

Nema pouzadanih podataka kako je ovo selo dobilo ime, ali postoji prednje o tome koje nam je ispričao izvrsni kazivač iz ovog sela Ibrahim Brajčin Nuhanović. Po njegovoj priči, prvi stanovnici Džakula nekada davno doselili su iz grada Đakova (Hrvatska). Kretali su se u karavanu kojeg je predvodio neki Buljubaša. Svojim saputnicima, prije polaska, obećao je da će osnovati naselje na onom mjestu na kojem spusti na tlo džakove koje je nosio na ledima. Kad je karavan stigao na Bašin

saobraćajnom pogledu dobro povezane. Kuće se grade gusto jedna uz drugu, a mahale su osim Buka, potpuno međusobno povezane. Nekada su bile razdvojene, ali gradnjom kuća dolinom Džakulske rijeke došlo je do njihovog povezivanja.

U Džakulama postoje 4 prodavnice, skladište građevinskog materijala, zdravstvena ambulanta,

sad (dio Džakula), buljubaša je spustio na tlo džakove i tu osnovao naselje, kojem je dao ime Džakule. Mada u fonetskom pogledu naziv Džakule ima neke sličnosti sa imenom grada Đakova (što čitavoj priči daje neku vjerodostojnost), dr. Salih Kulenović tvrdi da ovo selo pripada grupi naselja koja su "ime dobila apelativno (familijarno) identifikujući se sa imenima i

prezimenima. U ovom slučaju: Džakule - pluralia tantum apelativa prezimena Džakula¹, koje se i danas može susresti u Crnoj Gori.

Džakule ne nalazimo u prvim turskim popisima, što znači da i ne pripadaju grupi srednjovjekovnih naselja nekadašnje župe, odnosno nahije Soko. I ovdje su, međutim, prisutne poznate priče o Mađarima koje su iz ovih krajeva otjerale duge i teške zime i priče o njihovom zakopanom blagu. Navodimo onu koja se vezuje za brdo Monj: došao neki Mađar u kuću Bajre Isanovića i poveo ga u Monj. Kada su došli do jedne stijene, Mađar zastade i reče: "U ovoj stijeni je zlato. Otvoriću vrata na stijeni i ti, Bajro, uzmi zlata koliko god hoćeš." Zatim je sa stijene uzeo ključ i otvorio vrata. Pred očima im se ukazalo gomile zlata. Mađar se ponovo obrati Bajri: "Uzmi zlata koliko god hoćeš, samo pazi da ne uzmeš malo, jer ćeš se kajati. Znam što misliš, ali to ti neće uspijeti." Bajro je uzeo samo malo zlata misleći se vratiti i pokupiti svo zlato. Kada je ispratio Mađara, vratio se do stijene, ali nije mogao pronaći ni ključ, ni vrata. Od tada pa do danas niko ih nije pronašao.² Zato u Džakulama i danas vjeruju da u Monju ima zlata i priču o njemu prenose s koljena na koljeno.

Razmještaj današnjeg stanovništva po mahalama i njihovo porijeklo

Selo Džakule čini 5 mahala i to: Buk, Mehmedovići, Trnovci, Kulovići i Džakule

Buk: Ova mahala je najudaljenija od centra sela. Ima oko 60 kuća, smještenih između Donje Međide i Biberova Polja, odakle im se jedino i može doći. U Buku su nastanjene slijedeće familije: Habibovići, Mašići, Muratovići, Heveševići, Ibrići, Kulovići i Mrkonjići. Kulovići su se ovdje naselili iz istoimene mahale Džakula, a Mrkonjići iz Donje Međide, dok se za ostale nije održalo predanje o doseljavanju na ovo područje.

¹ Dr. Salih Kulenović, *Gračanica i okolina, antropogeografske i etnološke odlike*, Tuzla, 1991. godine, str. 256

² Priču je ispričao Ibrahim Brajčin Nuhanović

Mehmedovići: Pružaju se od mahale Kulovići sve do Biberova Polja. Skoro svi mještani u ovoj mahali nose prezime Mehmedovići. Pored Mehmedovića, tu su još i Alići, Sendići, Sejdinovići, Osmići, Mašići i Musići. Mehmedovići i Sejdinovići vode porijeklo od dva brata - Sejdina i Mehmeda, koji su nekada ovdje živjeli. Sendići vode porijeklo iz Bosanske krajine, a u Mehmedoviće su doselili iz Džakula, današnjeg centra sela. Alići su doselili iz Doborovaca, Osmići iz Biberova Polja, a Mašići iz Sladne. Musići potiču, takođe, iz Bosanske krajine, a u

Uspomena iz Džakula 1958.

Mehmedoviće su doselili iz Trnovaca. Čitava ova mahala broji četrdesetak kuća.

Trnovci: Ova mahala je smještena na putu između Džakula i Prijekog Brda. Predanje koje nam prenosi pomenuti Nuhanović govori o hadjuku Avdi Šeherkiću, kojeg su turske vlasti protjerale čak iz Novog Šehera. Došavši na ovo područje, Šeherkić je morao po kazni raskršiti neko golemo trnje. Na krčevini je napravio kuću i mjesto nazvao Trnovci.

U ovoj mahali danas žive mnoge porodice kao što su: Nuhanovići, Šeherkići, Bećirovići, Musići, Jukići, Šerbečići, Zaketovići, Mah-

mutovići, Selimovići, Zahirovići, Hotići, Džafići, Šabanovići, Mehići i još neke manje brojne porodice. Prema pomenutom kazivaču, Nuhanovići vode porijeklo iz Konjica, a Zaketovići iz tzv. Undurovine (Mađarska). Bećirovići, Hotići, Mušići i Mahmutovići vode porijeklo iz Bosanske krajine, ali se ne zna kada su se tu doselili. Softići su iz Sandžaka, Šerbečići su doselili iz Džakula, današnjeg centra sela, dok se za ostale familije nije održalo predanje o porijeklu.

Kulovići: Nalaze se na prostoru između centra Džakula i Mehmedovića. Ime su dobili po najbrojnijoj familiji. U ovom zaseoku, pored Kulovića, nastanjeni su i Bećirovići, Halilovići, Mehići, Sejdinovići i Omerovići. O porijeklu Kulovića nije se održala tradicija. Sejdinovići su došli iz mahale Mehmedovići, a Mehići iz Trnovaca. Bećirovići su doselili iz Sladne, jedna porodica Halilovića iz Donje Međide, a druga iz Džakula. Mahala broji tridesetak kuća.

Džakule, centar: Ovdje žive mnoge familije, a najbrojnije su: Buljubašići, Šerbečići, Halilovići, Mušići, Hodžići, Suljići, Almetbašići, Omerovići, Ibričići, Sendići, Smajlovići, Fatmići, Isanovići, Sulejmanovići i drugi manje brojni. Smajlovići, Sulejmanovići i Sendići vode porijeklo iz Bosanske krajine a Suljići iz Crne Gore. Prema pomenutom kazivaču, Omerovići vode porijeklo iz Kešinaca, mjesta u blizini Đakova, pa ih u Džakulama i zovu Kešići. O porijeklu većine, međutim, ne zna se gotovo ništa.

Groblja

Svaka mahala u Džakulama ima svoje vlastito groblje koje zahvata manji ili veći prostor. Najveće je u Džakulama, pored džamije, na prostoru većem od 10 dunuma. Niko od mještana ne zna kolika je njegova starost. U njemu se još mogu naći kameni nišani sa turbanom. Takvi nišani više se ne prave.

Groblja u Trnovicima, Buku i Mehmedovićima zahvataju prostor veći od 4 dunuma zemljišta.

Nišane su mještani nekada pravili u Babunovićima, a danas ih naručuju kod profesionalnih kamenorezaca.

Porodičnih grobalja nema, ali ima slučajeva da neko izrazi želju da bude pokopan na svom imanju, pa mu se i udovolji. Takav je slučaj Nuhanu Nuhanovića, hadžije iz Trnovaca, i Bajre Dželilovića, koji je za života sam sebi na Pločama iskopao grob pored puta i stavio kamen iznad glave na koji će ljudi ostavljati sadaku. Tu je i pokopan, pa ljudi i danas, prolazeći pored njegova gruba uče fatihu i ostavljaju sadaku. Bio je psihički nestabilna osoba.

Oranje i sprave za oranje

U Džakulama se sve negdje do pedesetih godina ovog vijeka oralo drvenim plugom. Na drvenu konstrukciju pričvršćivao se raonik koji je jedini bio od metala.

Ovakve plugove pravio je Džafić Osmo iz Trnovaca i bio najbolji majstor. Kukuruz i pšenica sijani su rukom, a prvu mašinu za sijanje nabavio je 1937. godine Dedo Jukić iz Trnovaca.

Oralo se sa zapregama, konjskim i volovskim. I danas ima zaprega, ali zemlja se najčešće obrađuje mašinski.

Uzgoj voća

Na širem prostoru Džakula najzastupljniji su šljive, potom jabuke, kruške i orasi. Zbog bolesti mnogo šljiva je isječeno. Ranije su ih mještani sušili u pušnicama. Bilo je domaćinstava koja su imala i po nekoliko tona suhe šljive. Danas se šljive najviše koriste za proizvodnju rakije.

Nekad je najviše bila zastupljena šljiva "madžarica", a danas se mogu vidjeti i druge vrste šljiva.

Od jabuka, na prostoru Džakula najčešće su samoniklice, srebreničke, kanjiške, zelenike, šarenike, a ima i drugih vrsta. Ječmenjače, kanjuške, batve, karamuti, sarajke, okrugljače, mesnjače i glibnjače, najčešće su vrste krušaka, a od trešanja, najviše ima ašlama, karašlama, bjelica, hrušteva i mrkica, te ponešto višanja.

Broj orahovih stabala je u opadanju zato što su mnoga isječena i prodana kao repromaterijal. Iskorjenjivanju oraha doprinijelo je i vjerovanje da

će umrijeti svaki onaj ko "prisadi" orah kada on odraste za debljinu vrata.

Vodenice

Između dva svjetska rata, a i u ranijim vremenima na Džakulskoj rijeci, koja protiče kroz polovinu sela i ulijeva se u Malu Tinju bilo je mnogo vodenica. Samo u Trnovcima bile su tri. Donja vodenica, kako su je zvali mještani, nalazila se na zemlji Avde Šeherkića, a gornja na Ražištu Sinana Hotića, dok se treća nalazila na Luci Zajima Bećirovića. Vodenica Huse Isanovića, uz koju se nalazila i kovačnica, bila je na samom početku mahale Buljubašići, u neposrednoj blizini mosta Kovaruša. Glavna vodenica za Džakule nalazila se na mjestu na kojem se danas nalazi kuća Džemala Mušića. Vodenica zvana Kulovac nalazila se ispod mahale Kulovići, na mjestu na kojem je danas kuća Muje Kulovića. Vodenica zvana Mahmutkuša nalazi se na desnoj strani Džakulske rijeke, idući prema Biberovom Polju, pored puta.

Poslije izvršene elektrifikacije sve ove vodenice su propale i porušene, tako da ni jedna sve do agresije na našu zemlju nije bila u funkciji. Akcijom mještana mahale Mehmedovići, vodenica je obnovljena 1994. godine.

Sve ove vodenice imale su badanj kroz koji je voda padala na "kolo" koje se nalazilo na "preli" i tako pogonila žrvanj. Mještani su za vrijeme većih suša mljeli žito u Sokolu, udaljenom desetak kilometara od Džakula.

Vodenice su bile uglavnom "poredovničke", a bilo je i "ujmara".

Zanastvo

Kao i u drugim selima ovog dijela Bosne, ni u Džakulama nije bilo majstora kojima je zanat bio glavno zanimanje. Svi redom bili su i poljoprivrednici.

Prije drugog svjetskog rata u Džakulama je kao kovač radio Haso Isanović, umro prije nekoliko godina. Svoje kovačko znanje prenio je na sinove Edhema i Mustafu, koji i danas

obavljaju kovačke usluge za čitave Džakule. Pored kovača, ovdje je bilo i drugih zanatlija. Drvene kuće su gradili Ibrahim, Habib i Husein Mušić, Abdulkadir Omerović, Arif Kulović, Dedo, Mustafa, Safet, Raib i Čazim Jukić, Redžo, Mustafa i Mehmedalija Bećirović, Ramo, Mustafa i Vejsil Buljubašić i drugi.

Najbolji majstor za izradu samara i dječijih igračaka (kolica, bešičice, čeketala) bio je Emin Jašarević, zvani Eminić iz Mehmedovića.

Poznati majstori za izradu poljoprivrednih alatki bili su Ibro i Huso Šeherkić. (vile, krošnje, plasteno kolje, grablje, sepeti itd) Najbolje torkulje pravio je Šerif Mehmedović.

Običaji vezani za gradnju kuća

Kada neko počne graditi kuću i ovdje je običaj da komšije i prijatelji priskaču u pomoć i ponešto besplatno urade. Neko dođe na iskop temelja, neko na betonažu, neko pomogne prilikom zidanja, neko prevuče građu, itd. Kada se iskopaju temelji i postave zidovi do podrumске visine, običaj je da vlasnik zakolje bravče, ovcu ili ovna i "okrvavi" desni prednji čošak kuće.

Prilikom podizanja krova, ljudi i ovdje na šljeme donose razne poklone: peškire, košulje, platno, mahrame, a u posljednje vrijeme i novac. Poslije darivanja šljemena, jedan od majstora glasnim vikanjem objavljuje darovatelja i blagosilja ga. Tako dobijene poklone majstori međusobno podijele.

Prije nego što se počne graditi kuća, mnogi od graditelja idu kod hodža kako bi se uvjerali da li je dobro mjesto gdje planiraju graditi kuću. Kada se kuća završi pozivaju se komšije na spremnicu i tek se onda useljava u kuću.

Običaj je još i da u novosagrađenoj kući prije njenog vlasnika prenoći pijetao, sito i šibica - da bi u kući sve bilo veselo, sito i puno.

Vodosnabdijevanje

Na području Džakula postoji više izvora većeg kapaciteta iz kojih se mještani snabdijevaju pitkom vodom. Najpoznatiji i najveći su: Zmaj-

vac, Vrelo, Ilinka, Osoje, Badžinac, Krešnice i Studenac.

Sa izvorišta na Zmajevcu snabdijeva se vodom gornji dio sela, zvani Mahala. Vrelo koriste Mehmedovići i jedan dio Biberovog Polja. Sa izvorišta Ilinka vodom se snabdijevaju Kulovići, sa Osoja Trnovci, dok Badžinac i Krešnice snabdijevaju vodom donji dio sela koji se proteže od škole prema Kulovićima. Trnovci koriste još i neka izvorišta iz Serhatlija i Bukvika. Izvor Studenac snabdijeva vodom mahalalu Buk.

Pored ovih, postoji i više kaptiranih izvora manjeg kapaciteta odakle su vodu dovela pojedina domaćinstva. Škola takođe ima svoj vlastiti izvor iz kojeg se snabdijeva vodom.

U Džakulama je svako domaćinstvo spojeno na vodovodnu mrežu, a zahvaljujući konfiguraciji terena nigdje se za dovod vode ne koriste pumpe. Dosta domaćinstava ima i vlastite bunare iz kojih se snabdijevaju vodom.

Narodna nošnja

Narodna nošnja se nekada bitno razlikovala od današnje. Ranije su muškarcu nosili čakšire ili šaljvare, opasane pojasom, kao i gunjeve. Šaljvare su pravili od crnog glota. Nosili su još i jeleke, a ispod njih pamučne košulje koje su sami tkali i krojili.

Na glavi su nosili fesove koji su bili omotani pamrama ili krmезovima, a neki su nosili i bjelice, kape opletene od bijelog konca. Krmез je crveno platno koje se omotavalo oko fesa. Na nogama su nosili opanke putravce sa debelim vunanim čarapama.

Žene su nosile dimije ili duge haljine, otkane od pamuka i košuljce koje su uz rukav bile ukrašene vezenim uzvodima. Na glavama su nosile šamije ili feredže sa zavicima kojima se skrivale lice. Po košuljcima su se nosili jeleci ili pamuklije, a na nogama cipele i opanci.

Danas se više niko ne oblači na ovaj način, pa je ova narodna nošnja praktično izobičajena. Tek poneki stariji čovjek ili žena mogu se vidjeti ovako odjeveni.

O kulturnim mjestima na području općine Gračanica - još

(Za svaku pohvalu je opredjeljenje nekih profesora Gimnazije "Dr. Mustafa Kamarić" u Gračanici koji su prošle školske godine za maturske radove iz historije i bosanskog jezika, umjesto uopštenih tema, svoje učenike usmjerili na konkretna istraživanja kulturološko-povijesnih fenomena svoje najbliže okoline, to jest zavičaja o kojem tako malo znamo. "Gračanički glasnik" će objaviti najzanimljivije i najuspjelije dijelove iz maturskih radova tih naših budućih istraživača. Za ovaj broj odabrali smo tekst o jednom kulturnom mjestu, koje profesor Osman Delić nije obradio u svom istoimenom radu, objavljenom u prošlom broju "Glasnika". Riječ je o Svatovskom groblju u Fazlijama koje je, pored ostalog, u svom maturskom radu obradio maturant Mirsad Golač. Dio tog rada objavljuemo u ovom broju)

Mirsad GOLAC

Svatovsko groblje u Fazlijama

U našem kraju kao i širom Bosne i Hercegovine poznata su šehidska groblja - takozvani "Šehidi" ili "Šehitluci", kužna groblja, svatovska groblja itd. o njima su ispričane, a i danas se pričaju legende. Interesantno je da o jednom te istom groblju dva susjeda imaju svaki svoju priču. Te su priče po mnogo čemu slične, ali isto tako i različite.

Kad se radi o šehitlucima ili svatovskim grobljima, osnov legende je bitka između dvije strane, često naoružane skupine, bilo vojničke ili pak civilne. Najčešće su ova groblja locirana na raskrsnicama puteva ili na uzvisinama iznad naseljenih mjesta. Šehitluci su obično groblja zaraćenih, zavađenih strana koje su bile ratnički raspoložene, a često su to bile bitke i među svatovima - za "lijepu djevojku" koju odvodi jedna od strana, bilo po njenoj volji, bilo da je "krade". Iza nje je ostajao "uvrijeđeni momak" ili pak ponižena porodica koja nije željela baš tog momka ili mjesto u koje se udaje. Zbog toga su padale mrtve glave i, po narodnom vjerovanju, svi su oni šehidi iako za to nema realnog osnova.

Na svim svatovskim grobljima vođene su borbe između dvije grupe, od kojih je jedna vodila mladu, a druga htjela da je otme za nekog u svojoj grupi ili pak da je vrati njenim roditeljima. Kod Bošnjaka muslimana, običaj je bio takav, bilo je teško doći do djevojke i s njom ašikovati, pa su uz ašika momka koji se zabavljao sa djevojkom išli pratioci da ga čuvaju i brane od drugih momaka koji su ašikovali s istom djevojkom ili su se sukobljavali sa njenim najbližim rođacima koji nisu bili voljni da im se rodica uda za tog momka. Ako bi se djevojka "krala" ili udavala u drugo mjesto, nisu bile rijetke potjere za svatovima s ciljem da se djevojka otme. Ukoliko svatovi nisu uspjeli pobjeći dalje od djevojčine kuće, događale su se često bitke i razračuni u kojima su padale i mrtve glave.

Inače, u našoj povjesti nisu bili rijetki slučajevi obračuna grupa momaka na stjelima, svadbama i teferičima zbog neke ljepotice koja je bila poznata u tom kraju po svojoj ljepoti ili bogatstvu ili i jednom i drugom.

U predanjima nije rijetkost da se sretnu svatovi - jedni bošnjački muslimani a drugi kršćani, pravoslavci ili rimokatolici. Pri njihovom susretu dolazilo je često do sukoba, ali vrlo rijetko zbog otimanja djevojke.

Svatovsko groblje u Fazlijama nalazi se u jednoj šumici, na uzvišenju, nedaleko od Gračanice između Babića i Malešića na mjestu gdje se sa puta Gračanica-Bahići-Fazlije-Omerbašići odvaja put za Malešiće preko zaseoka Mešići. Legenda o ovom groblju potvrđuje moje prethodne konstatacije. Moji sagovornici o tom groblju ispričali su mi priče koje su čuli od svojih starih.

Salih Fazlić, sin Hasanov iz Fazilija, star preko 70 godina, ispričao mi je da je teren na kojem se sada nalaze Fazlije bio nekada naseljen kršćanima. Jedno brdo na kojem su se nekadašnji stanovnici Fazlija okupljali na molitvu zove se i danas Krst. Možda ovaj lokalitet, odnosno toponim ima vezu sa krstjanima-bogumilima koji su na tom mjestu imali svoje molitvište u predturskom periodu. Historijska je činjenica, međutim, da su Turci, zauzevši ove krajeve od Mađara, poslije 1520. godine, na opustjele zemlje dovodili vlaško pravoslavno stanovništvo iz Crne Gore i Hercegovine. Tako je naseljen Ozren i Trebava, pa nije isključeno da su se i na ovom području kraće

vrijeme zadržale neke od tih vlaških stočarskih porodica koje će se kasnije odseliti dublje u Trebavu, na područje današnjeg Skipovca, Paležnice itd.

Put preko Fazlija koji od Gračanice preko Bahića i danas vodi prema Skipovcu bio je veza između Ozrena i Trebave. Baš na ovom mjestu u Fazlijama slučaj je htio da su se sastali bošnjački i hrišćanski svatovi pa je među njima došlo do bitke. Bitka je bila žestoka i u njoj je izginulo dosta svatova s obje strane. Ineterasantno je da legenda kaže da su u toj bici poginule obje mlade i obojica mladoženja.

Poslije bitke hrišćani su odnijeli svoje mrtve i pokopali ih u svojim selima, a Bošnjaci su svoje mrtve pokopali na mjestu bitke ili u neposrednoj blizini.

U šumi zvanj Borik nalazi se nekoliko nadgrobnih spomenika na kojima nema nikakvih natpisa ni oznaka, a ti su grobovi od izginulih svatova. Nije posebno označen grob mladožnje i mlade. Na još nekoliko mjesta u blizini ovog groblja može se naći po koji nišan koji pripada navodno poginulim u ovim svatovima. Bitka među svatovima na ovom mjestu, prema predanju, odi-

grala se prije 200 i više godina.

Salihov brat Omer ispričao mi je legendu sličnu Salihovoj. Na ovom mjestu, i po njegovoj priči, odigrala se bitka među svatovima u kojoj su pobijedili Bošnjaci. Ostatak hrišćanskih svatova se razbježio. Kasnije su došli po svoje poginule. I po njegovoj verziji poginule su obje mlade i oba mladoženje. Bošnjaci su svoje poginule pokopali na ovom lokalitetu.

Po pričanju Subhije Fazlić, stare preko 60 godina, bitka se dogodila nešto kasnije otprilike prije 100 i nešto godina, a sve ostalo je isto kao i u prethodnim pričama.

Ovo svatovsko groblje posjećuje muslimansko-bošnjački živalj. Prouče Fatihu ili nešto drugo iz Kur'ana, a potom odlaze kući. Ovdje se na nišanima ne pale svijeće, ne ostavlja se sadaka niti se posipa sjeme žitarica. Ukoliko se prilikom posjete ovim mezarlicama tu ili u blizini zatekne neko dijete, posjetioci ih daruju novcem, slatkišima ili nečim drugim. Na groblju niti u njegoj blizini nema posebnih vjerskih obreda. Inače, groblje nije mnogo posjećivano i manje je poznato u gračaničkoj okolini.

